

Tero Auvinen

*Akateemisuuden
pelastussuunnitelma*

1. Johdanto - käsitteiden määritelmiä ja pamfletin keskeisiä ajatuksia

Intohimoinen totuuden tavoittelu – mitä laajemmassa mielessä kutsutaan tässä pamfletissa akateemisuudeksi – on pohjimmiltaan itsenäisen ajattelun, toimivan demokraattisen yhteiskunnan ja innovatiivisen taloudellisen toiminnan perusta. Kuitenkaan totuuden tavoittelun kohtaamien haasteiden kartoittamiselle, toimintaedellytysten turvaamiselle ja laajamittaisemmalle hyödyntämiselle sekä taloudellisesti tuottaviin että muilla tavoin mahdollisesti perusteltavissa oleviin tarkoituksiin ei usein ole olemassa selkeää toimintasuunnitelmaa.

Lähes kaikissa perinteisissä sidosryhmissä on tyytymättömyyttä akateemisuuden ehkäpä perinteisimpien toimintaympäristöjen – yliopistojen – toimintaa kohtaan. Akateemisuuteen orientoituneet opiskelijat kritisoivat usein yliopiston koulumaisuutta, taloudellisille tekijöille alistettua toimintaympäristöä sekä rohkean kriittisyyden puutetta. Rahallisesti motivoituneet opiskelijat varsinkin korkeiden lukukausimaksujen maissa kyseenalaistavat yliopistokoulutukseen investoimisen mielekkyyden. Henkilökunta valittaa kiirettä ja muuhun kuin tutkimukseen ja opetukseen käytettävän ajan määrää. Yritykset kritisoivat yliopistoja usein suoraan teoreettisuudesta,

vanhentuneista kurssisisällöistä tai tutkintomäärien jakautumisesta eri tieteenaloille sekä epäsuoraan syrjimällä “ylikoulutettuja” hakijoita rekrytointiprosesseissaan. Jos taas julkisen vallan käyttäjät todella uskoisivat yliopistoihin yhteiskunnallisina investointeina, rahoituspäätösten voisi olettaa olevan ainakin osittain erilaisia.

Yrityksissä ja muissa yliopistomaailman ulkopuolisissa organisaatioissa ei puolestaan usein olla vielä aivan täysin sisäistetty intohimoisen kiinnostuksen kohteisiinsa keskittymisen todennäköisiä etuja. Organisaatorakenteet eivät usein perustu henkilöstön todellisiin kyky- tai tuottavuusjakaumiin. Lisäksi näiden organisaatioiden toimintatavat usein palkitsevat tai jopa urakehityksellisesti edellyttävät tiettyjen maailmankuvien sisäistä rutiininomaista toimintaa todellisen tuottavuus- ja innovaatiokyvyn maksimoinnin sijasta.

Tämä pamfletti kuvaa yhdeksän akateemisuuden haastetta sekä esittää niihin ratkaisuvaihtoehtoja. Osa haasteista koskee yksittäisiä akateemisuuden harjoittamisen kannalta keskeisiä organisaatioita tai toimintatapoja. Osa puolestaan voi ratkaisemattomina olla akateemisuuden lisäksi ristiriidassa esimerkiksi monien ihmisoikeuksien, yhteiskunnallisen oikeudenmukaisuuden tai taloudellisen tehokkuuden kanssa. Yhdistävänä pyrkimyksenä on osoittaa tinkimättömän totuuden

tavoittelun meriitit sekä turvata sen toimintaedellytykset organisaatiomuodoista ja toimintaympäristöistä riippumatta.

Pamfletin johdanto määrittelee akateemisuuden ja pelastusohjelman käsitteet sekä esittelee joitain pamfletin keskeisiä ajatuksia. Toinen kappale käy läpi akateemisuuden haasteita ja esittää niihin ratkaisuvaihtoehtoja. Kolmas kappale tarkastelee akateemisuuden merkitystä ja mahdollisia implementointitapoja. Yhteenveto pyrkii lyhyesti asettamaan tinkimättömän totuuden tavoittelun merkityksen ja mahdolliset edistämistavat laajempaan kontekstiin sekä pohtimaan suhdettaan vaihtoehtoisia toimintatapoja kohtaan.

1.1 Akateemisuus

Akateemisuuteen sisältyy muun muassa itsenäinen, ulkoisista intresseistä vapaa kysymyksenasettelu, intohimoinen totuuden tavoittelu, avoimuus uusia tulkintoja ja näkökantoja kohtaan niiden lähteistä riippumatta sekä velvollisuus pyrkiä jokaisen argumentin mahdollisimman monipuoliseen ja syvälliseen tarkasteluun ulkoisista kannustimista ja valtarakenteista riippumatta.

Akateemisuus on kaiken asiantuntemusta ja luovuutta vaativan toiminnan elinehto.

Akateemisuus ei luontaisesti rajoitu tiettyyn aiheeseen, ajattelutapaan, ammattiin, taloudelliseen tai poliittiseen järjestelmään tai muuhun inhimillisen toiminnan muotoon. Esimerkiksi näennäisen taloudellisin perustein suoritettua hyökkäyksiä vaikkapa akateemisuuden väitettynä taloudellista tuottamattomuutta kohtaan sisältävät usein pyrkimyksen neutralisoida akateemisuuden luontainen innovatiivisuus ja tuottavuus tiettyjen kritiikittömästi hyväksytyjen taloudellisten – ja siten myös poliittisten – rakenteiden sisällä tapahtuvaksi poliittiseksi toiminnaksi, sosiaalisesti polarisaatioksi tai tuottamattoman talousjärjestelmän sisäiseksi taloudelliseksi osaoptimoinniksi. Akateemisuus ei alistu taloudellisen tai poliittisen vallan edessä, vaan pyrkii viimeiseen saakka osoittamaan edellä mainittujen argumenttien tai toimintatapojen puutteet omista toimintaedellytyksistään tai niiden mahdollisesta puutteesta riippumatta.

Akateemisuus ei ole perusluonteeltaan teoreettista. Taloudellisten, poliittisten, sosiaalisten jne. ilmiöiden ja mahdollisuuksien perusteellinen ja monipuolinen tarkastelu on käytäntöä parhaimmillaan. Valitettavan usein akateemisuuden väitettynä teoreettisuutta vastaan esitettyjen lausuntojen taustalta paljastuu akateemisuuden tiettyjen tahojen kannalta kiusallinen tai jopa liiallinen käytännönläheisyys: akateemisuuden ulottaminen myöskin sellaisten ilmiöiden tai

rakenteiden perusteelliseen tarkasteluun, jotka mieluummin jätettäisiin tarkastelun ulkopuolelle muovaamaan kriittisten ja innovatiivisten ajattelutapojen määritelmiä ja mahdollisuuksia yhteiskunnassa.

Erään yksinkertaisen määritelmän mukaan akateemisuus on rajoittamatonta innovatiivisuutta: innovatiivisuutta, joka joko hylkää innovatiivisuudelle asetetut ulkoiset rajoitteet tai saavuttaa päätöksenteolle asetetuista ulkoisista rajoitteista huolimatta paremman lopputuloksen säilyttämällä päätöksiin johtaneiden ajatusprosessien riippumattomuuden ja rajoittamattomuuden.

Akateemisuus ei välttämättä ole sidoksissa yliopistoyhteisöön tai yliopistotutkintoihin. Periaatteessa mikä tahansa muu organisaatio tai yhteisö voi olla luonteeltaan akateemisuuteen kannustava tai mikä tahansa yliopistoyhteisö akateemisuutta tukahduttava. On varsin tavanomaista nähdä yliopistokoulutuksen saaneita henkilöitä julkisesti häpäisemässä akateemisuuden periaatteita esimerkiksi rajoittumalla tiettyjen yksittäisten toimijoiden kannalta taloudellisesti edulliseksi tai vähintäänkin riittävän harmittomiksi havaittujen ajatusrakennelmien sisäiseen rutiininomaiseen toimintaan tai argumentaatioon. Valitettavan usein myöskin yliopistollisissa uranluontiyhteyksissä hyväksi havaittujen, esimerkiksi tutkimusaiheiden valintaan,

näkökulmien rajaamiseen, julkaistavaksi kelpaavan tutkimuksen uutuudellista asiasisältöä koskeviin vaatimuksiin, julkaisulliseen nurkkakuntaistumiseen sekä kirjoitusmääriin tai tyyleihin liittyvien valintojen tulkitaan yliopistollisen tutkimusympäristön sijasta pilaavan koko akateemisuuden käsitteen mainetta. Koulutustaustastaan riippumatta akateemisuuteen taipuvaisia – ellei jopa viimeisiä akateemisuuden ihanteita aidosti vaalivia – ihmisiä toimii myös usein yliopistoyhteisöjen ja muiden organisaatioiden ulkopuolella. Määritelmällisesti akateemisuus on kuitenkin asiantuntijuuden, innovatiivisuuden, luovuuden, johtajuuden ja päätöksentekokyvyn käsitteiden ytimessä lähes kaikissa organisaatioissa.

1.2 Pelastussuunnitelma

Pelastussuunnitelmalla tarkoitetaan tässä pamfletissa niitä toimenpiteitä, joilla yllä kuvatun akateemisuuteen orientoituneen ajattelutavan toimintaedellytykset voidaan turvata. Edellytyksiin sisältyy muun muassa yleinen ja yhtäläinen mahdollisuus harjoitella ja harjoittaa akateemisuutta ¹, mahdollisuus saavuttaa

¹ Sanan “koulutus” käyttö tässä yhteydessä saattaisi antaa kuvan tietyistä organisaatioista tai institutionaalisista suhteista, jotka eivät ole akateemisuuden harjoittelulle tai harjoittamiselle

akateemisuuden harjoittamisen luontaisen tuottavuuden kautta vähintäänkin kohtuullinen toimeentulo muita vahingoittamatta², realististen arvioiden laatiminen akateemisuuden kokonaistuottavuudesta ja –vaikuttavuudesta³ sekä oikeus puolustaa realististen kokonaistuottavuusarvioiden perusteella taloudellisesti kannattamattomiksi katsottujen

välttämättömiä. Akateemisuuden toimintamahdollisuuksien turvaaminen edellyttää yleistä ja yhtäläistä mahdollisuutta koulutukseen, mutta koulutus sinänsä ei ole riittävä ehto turvaamaan akateemisuuden toimintaedellytyksiä.

² Ei ole ilmeistä, että kaikki akateemisuuden harjoittamisen kautta saatu taloudellinen hyöty tulisi jakaa harjoittajalleen itselle. Tulo- ja varallisuusjakauman ainakin jonkinasteinen riippumattomuus tietyistä toimintatavoista ja ajatusrakennelmista saattaa hyvinkin olla välttämätön – vaikkei luonnollisestikaan riittävä – edellytys akateemisudelle, tieteelle, yleishyödylliselle taloudelliselle toiminnalle tai yleensäkin rehelliselle, faktaperusteiselle inhimilliselle kommunikaatiolle.

³ Kuten myöhemmin todetaan, nykyiset taloudelliset ja poliittiset järjestelmät mahdollistavat akateemisuuteen orientoituneiden henkilöiden työpanoksen suhteellisen vapaan riistämisen – ellei usein myöskin laillisessa mielessä suoranaisten varastamisen.

akateemisuuden muotojen vaalimista muilla kuin taloudellisilla perusteilla.

Akateemisuuden pelastussuunnitelma ei sisällä pyrkimystä muuttaa koko yhteiskuntaa akateemisesti ajattelevaksi. Toisin kuin jotkut tieteellisyyden uskonnollisimmista ilmentymistä, akateemisuus kunnioittaa jokaisen yksilön oikeutta toimia tosin. Akateemisuuteen olennaisesti sisältyvä jatkuva oman erehtyväisyyden tunnistaminen ja tunnustaminen myöskin velvoittaa akateemisuuteen taipuvaisia henkilöitä suhtautumaan nöyremmin ja uteliaammin kuin jotkut uskonnollisimmista tieteellisyyden ilmentymistä toisenlaisia ajattelutapoja kohtaan. Teorettisessa täydellisen tieteellisyyden tapauksessakin tiede pystyy tarjoamaan näkemyksiänsä ainoastaan nykyisiin tieteellisiin käsityksiin pohjautuen.

Nykyinen tieteen käsitteen monopolisointiin pyrkivä ja itse omat seuraajansa valitseva, lähinnä organisatorisiin kytköksiinsä perustuva “tiedeyhteisö” on kaukana tieteen ihanteesta. Tässä lieneekin yksi merkittävimmistä akateemisuuden ja “tiedeyhteisön” sisällä muodikkaiden itsekäsitysten eroista. Akateemisuus on ajattelu- ja toimintatapa, joka saattaa olla välttämätön, muttei selvästikään riittävä tieteellisen tiedon tuottamiseen. Kuka tahansa voi esimerkiksi akateemista ajattelutapaa käyttäen esittää tiedollisia väitteitä ja kyseenalaistaa “tieteellisiksi” luokiteltuja käsityksiä.

“Tiedeyhteisössä” puolestaan uskotaan suhteellisen laajasti tieteellisen tiedon määrittelyvallan olevan yksinomaan tiettyihin asemiin valittujen henkilöiden käsissä. Kyseisen käsityksen mukaan kukaan muu kuin “tiedeyhteisön” itsensä⁴ valitsema henkilö ei

⁴ Mahdollisena poikkeuksena tähän sääntöön voitaneen mainita raha. Esimerkiksi omalla kustannuksellaan “tieteelliseen” tietoon liittyviä väittämiä esittäviä henkilöitä ei usein vaikkapa julkaisuja toimitettaessa tai niiden tieteellisyyttä arvioitaessa tai kirjojen julkaisusopimuksista neuvoteltaessa hyväksytä sellaisenaan “tieteellisen” tiedon tuottajiksi heidän esittämiensä argumenttien mahdollisista meriiteistä tai joidenkin “tiedeyhteisöön” kuuluvien henkilöiden mahdollisesta hyväksynnästä riippumatta. Jos taas vaikkapa yksityinen yritys rahoittaa tutkimusta säätiön kautta, kyseisen ulkoisen rahoituksen saaja usein katsotaan tiedeyhteisön jäseneksi.

Kyseiset käytännöt vaativat lisää huomiota nimenomaan niiden tieteellisyyden määritelmään kohdistuvien vaikutustensa vuoksi. Jos esimerkin vuoksi hetkeksi hyväksymme “tiedeyhteisön” monopoliaseman tieteellisen tiedon määrittelyssä, mitkä tarkalleen ottaen ovat ne kriteerit, joilla säätiöt voivat muuttaa yksityisen rahoituksen “tieteellisen” tiedontuotannon tueksi? Kuinka monen “tiedeyhteisön” jäsenen hyväksyntä vaaditaan, ennen kuin omalla kustannuksella,

pysty arvioimaan tiedollisten väitteiden tieteellisyyden tasoa. Tästä lisää seuraavassa kappaleessa.

“tieteelliseen” tiedontuotantoon sitoutumattomalla, tai “tieteellistä” tiedontuotantoa tukemaan pyrkivällä säätiörahoituksella tuettu tutkimus muuttuu “tieteelliseksi”? Kuinka kyseiset “tiedeyhteisön” jäsenet tulisi valita? Millä perusteella “tiedeyhteisön” jäsenten valintaan ja siten myös “tieteellisen” tiedon määrittelyyn osallistuvien rahoituspäätösten perusteet voidaan salata ja hakijoilta tai muilta asiasta kiinnostuneilta evätä mahdollisuus kyseisten rahoituspäätösten kyseenalaistamiseen? Onko kenellä tahansa mahdollisuus osallistua “tieteellisyyden” määrittelyyn kierrättämällä tutkimusrahoitusta säätiön kautta?

Mikäli tämäntyyppisten kysymysten tarkastelu jossain vaiheessa saa ansaitsemansa huomion eikä nopeaa ja perusteellista ratkaisua löydetä tai implementoida, aidosti tieteenteon tukemisesta kiinnostuneet tahot saattavat hyvinkin vetäytyä tai pysyä poissa tiederahoituksesta liian riskialttiina omalle maineelleen. Tällöin rahoitusvastuu saattaisi jäädä enenevässä määrin niille yksityisille tahoille, jotka katsovat saavansa yksinomaan oman taloudellisen etunsa näkökulmasta rahoilleen riittävästi vastinetta.

Intohimoinen totuuden tavoittelu – mitä laajemmassa mielessä kutsutaan tässä pamfletissa akateemisuudeksi – on pohjimmiltaan itsenäisen ajattelun, toimivan demokraattisen yhteiskunnan ja innovatiivisen taloudellisen toiminnan perusta.

Tämä pamfletti kuvaa yhdeksän akateemisuuden haastetta sekä esittää niihin ratkaisuvaihtoehtoja. Yhdistävänä pyrkimyksenä on osoittaa tinkimättömän totuuden tavoittelun meriitit sekä turvata sen toimintaedellytykset organisaatiomuodoista ja toimintaympäristöistä riippumatta.

BoDTM
BOOKS on DEMAND

www.bod.fi